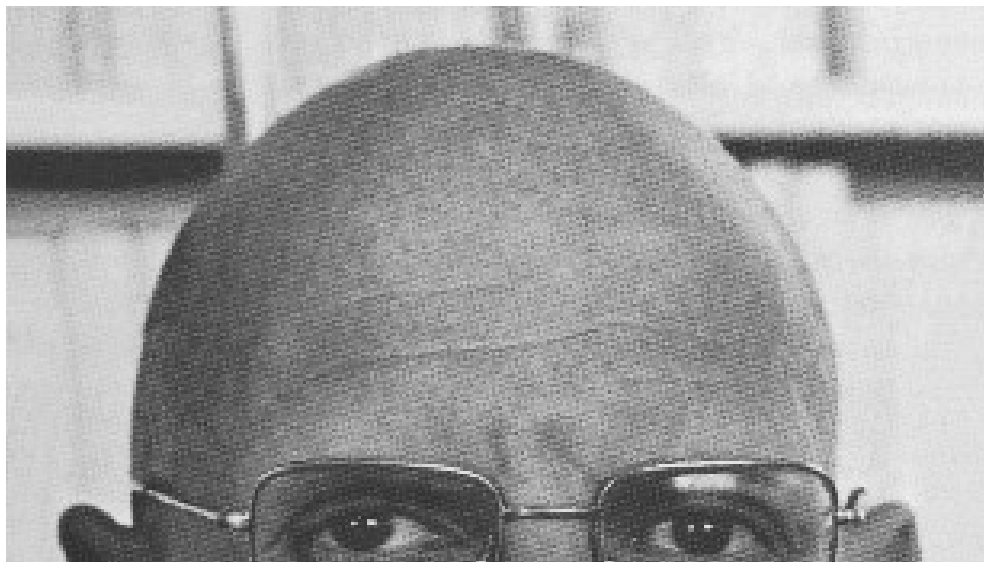

Foucault per partida doble

La recent publicació en català d'un recull de textos de Foucault i d'un estudi sobre aquest filòsof, ofereix l'oportunitat d'endinsar-se en l'obra d'un dels pensadors més influents i polèmics de la segona meitat del segle XX.

Michel Foucault ha estat un dels filòsofs més importants i coneguts de la segona meitat del segle xx, i la seua obra ha suscitat, i continua fent-ho, tanta admiració com aversió. La seua influència no s'ha limitat a la filosofia, sinó que ha impregnat disciplines tan diverses com la crítica literària, la sexualitat o la criminologia. De manera més o menys directa, aquesta influència es pot detectar en bona part del «sentit comú» del feminisme o del que es considera políticament correcte. I es fa inevitable referir-s'hi en qualsevol debat sobre allò que se sol anomenar postmodernitat.

El lector en català té ara una doble oportunitat d'introduir-se en l'obra de Foucault. L'editorial Bromera, amb el títol de *Foucault vist per Foucault*, ha publicat un recull de textos d'aquest filòsof francès, seleccionats i traduïts per Josep Antoni Bermúdez. I la Universitat de València, al seu torn, un assaig sobre Foucault del mateix Josep Antoni Bermúdez.

El volum editat per Bromera consisteix en una selecció d'escrits *menors* d'aquest filòsof –entrevistes, articles de diccionari, de diari, de revistes especialitzades–, en els quals el mateix Foucault explica i precisa els punts principals d'una producció que va abordar temàtiques i problemàtiques molt diverses. Bermúdez n'ha seleccionat i traduït dotze textos pertanyents a diferents etapes de la producció foucaultiana; a més, ha escrit una breu glossa introductòria per a cada un d'ells i un pròleg. Aquests dotze textos proporcionen al lector l'oportunitat d'endinsar-se d'una manera variada i amena en la producció de Foucault i en la seua

concepció de la filosofia. El caràcter immediat i concret de molts d'aquests textos, de les entrevistes sobretot, obliga Foucault a fer un esforç per precisar els fils conductors del seu pensament i a fer-ne un balanç.

Una de les constants que recorre aquest recull és el que es podria anomenar un escepticisme sistemàtic envers tots els universals antropològics: no hi ha, prèviament a tot coneixement, cap individualitat o consciència unificadora, ni objectes naturals o positius. El subjecte i l'objecte de qualsevol coneixement no són instàncies primigènies. Per això, per a Foucault, el treball de l'intel·lectual consisteix a efectuar un diagnòstic de les coses que són, fent-les aparèixer com coses que podrien no ser o que podrien ser d'una altra manera. No es tracta de fer una història de les idees, sinó de veure per sota d'aquestes com han pogut aparèixer determinats objectes com a objectes possibles de coneixement. Així, en la *Història de la sexualitat*, una de les seues obres més conegudes, Foucault assenyalarà, contra el que pensa el sentit comú, que el sexe no és una realitat natural que ha estat reprimida, sinó una idea complexa creada per la confluència en el segle XIX de tot un conjunt de pràctiques socials, investigacions, escriptures, etc., que anomena pràctiques discursives. Amb això Foucault no pretenia negar que hi ha actes físics de relació sexual o que els humans tenen un sexe biològic i òrgans sexuals, sinó que el segle XIX va trobar noves maneres d'agrupar sota una única categoria –«el sexe»– tota una sèrie de coses bastant diferents: actes que anomenem sexuals, distincions biològiques, reaccions psi-

En la Història de la sexualitat, una de les seues obres més conegudes, Foucault assenyalarà, contra el que pensa el sentit comú, que el sexe no és una realitat natural que ha estat reprimida, sinó una idea complexa creada per la confluència en el segle XIX de tot un conjunt de pràctiques socials, investigacions, escriptures, etc., que anomena pràctiques discursives.

cològiques i, sobretot, significats socials. El «sexe», per tant, és construït per discursos relacionats amb pràctiques i institucions socials de diversa classe. El punt important que denuncia l'anàlisi de Foucault és que aquests discursos representen el sexe com si fos previ a ells. Però el sexe seria, en realitat, un producte dels discursos que intenten analitzar, descriure i regular les activitats humanes. De la mateixa manera, en la *Història de la follia* Foucault s'interroga sobre les condicions –les regles– que permeten reconèixer un subjecte com a malalt mental. Tota aquesta obra és un intent de fer veure que l'aparició tant de l'objecte de la follia com fins i tot del subjecte que la coneix té una història peculiar.

En definitiva, es tracta d'explicitar sota quines condicions una cosa pot convertir-se en objecte per a un coneixement possible. El filòsof actua com un arqueòleg, excavant el sòl de les nostres evidències, de tot allò que creiem previ i universal al nostre saber. Ara, no es tracta tant de criticar una cultura, com de fer-ne una anàlisi –un diagnòstic– que ens permeta veure com aquesta cultura s'ha constituït efectivament. Aquesta arqueologia del saber no tindrà com a objectiu trobar-ne l'origen –el fonament o la veritat–, sinó que intentarà inquietar el que es percebia immòbil i fragmentar allò que es pensava unit. En paraules de Foucault, el «pensament és una actitud que ens fa problematitzar, fins i tot, allò que nosaltres mateixos som».

Un altre dels motius principals del pensament de Foucault que apareix també en el recull de textos editat per Bromera, és la relació entre el saber i el poder.

En la mateixa *Història de la sexualitat*, Foucault indica que la suposada oposició entre una sexualitat natural i les forces socials –el «poder»– que la reprimeixen és, en realitat, una relació de complicitat: les forces socials originen la cosa –«sexe»– que aparentment intenten controlar. Quan es reivindica un sexe lliure de repressions, en realitat l'únic que es fa és operar dins dels termes establerts pel poder. Mentre parega que el sexe és una realitat natural que les forces socials intenten controlar debades, el poder sempre semblarà limitat. Però el poder és a tot arreu. Cal remarcar que quan Foucault parla del poder, no s'està referint tan sols als aparells de l'Estat o a la classe dirigent, sinó a «una sèrie de poders cada vegada més tènues, microscòpics, que s'han exercit sobre els individus en relació amb els seus comportaments quotidians i, fins i tot, amb els seus propis cossos». La repressió, per tant, s'exerceix de manera mistificadora i el paper de l'intel·lectual consisteix a fer visibles els mecanismes del poder repressiu que s'han exercit de manera dissimulada. Foucault, a més, indica que el poder «no consisteix únicament a reprimir –a impedir, a castigar–, sinó que penetra encara més profundament en crear el desig, en provocar el plaer, en produir el saber». I és que per a Foucault el poder s'exerceix sempre com una dualitat o unió «poder/saber», perquè el que creiem saber del món exerceix un efecte de control social, de poder. Aquest «poder/saber», per exemple, ha originat la situació en què se'ns defineix pel nostre sexe. Foucault va anomenar «genealògica» aquest tipus d'investigació: exposar com

El pensament de Foucault suposaria una radicalització dels postulats de la Il·lustració, un intent de portar-los fins a les últimes conseqüències.

una categoria suposadament fonamental, com la del «sexe», és produïda per pràctiques discursives. Aquesta crítica no pretén dir què és el sexe «en veritat», sinó resseguir com s'ha creat aquest concepte.

L'aparició d'aquest *Foucault vist per Foucault* ha coincidit amb la publicació d'un estudi sobre Foucault –*Foucault: un il·lustrat radical?*– de Josep Antoni Bermúdez, que constitueix un excel·lent complement al recull de textos editats per Bromera. En aquest assaig Bermúdez exposa de manera detallada i clara del pensament de Foucault –cosa que no és poc– i intenta situar les coordenades de la seua obra a partir de la crítica que n'ha fet Habermas. Per a aquest filòsof alemany, l'obra de Foucault suposa tant un atac al projecte de la Modernitat com un abandonament dels valors de la Il·lustració. Á més, la seua negació de qualsevol valor i categoria primigenis acaba abocant al nihilisme i a l'irracionalisme. Foucault seria un postmodern típic; i, políticament, un neoconservador.

De fet, les crítiques de Foucault a tota una sèrie de conceptes –autor, obra, subjecte, història, humanisme, progrés, veritat, racionalisme...– poden explicar en part aquest posicionament d'Habermas. En *Foucault vist per Foucault*, per exemple, trobem la següent remarca sobre l'humanisme: «l'humanisme no té cap fecunditat i ha resultat nociu, en la mesura que ha permès les operacions polítiques més diverses i perilloses». O aquesta altra: «la idea de l'home ha funcionat una mica com la idea de Déu durant els segles precedents. La humanitat comença ara a descobrir que pot funcionar sense mites».

En últim terme, Habermas critica i desqualifica l'obra de Foucault perquè la considera una manifestació irracionalista. De més a més, assenyala que el pensament del filòsof francès acaba abocat a una aporia fonamental: Foucault nega que hi haja un principi universal per jutjar les nostres situacions, però no pot evitar servir-se de la raó que vol enderrocar. I si el que anomenem real –autor, obra, racionalitat, etc.– no és més que un codi –un discurs, un text– que pot produir la il·lusió de la realitat, es pot objectar que qui diu il·lusió diu realitat en nom de la qual es denuncia aquesta il·lusió.

Per a Foucault, la crítica de Habermas és més un xantatge que una crítica, des del moment que considera tota crítica a la raó com una manifestació d'irracionalisme. Hi ha, per contra, per a Foucault, la possibilitat d'una crítica racional de la racionalitat. No es tracta d'abatre la raó, d'eliminar-la, sinó de diagnosticar-la, d'analitzar-la i d'examinar-la.

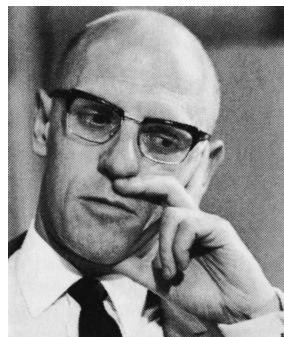
En aquest sentit, la tesi principal que presenta Bermúdez en el seu llibre és que el pensament de Foucault no nega la Il·lustració ni s'hi contraposa. Ben al contrari, suposaria una radicalització dels postulats de la Il·lustració, un intent de portar-los fins a les últimes conseqüències. Foucault hauria seguit la consigna kantiana de decidir-se a ser majors d'edat, d'alliberar-se de tots els dogmes, de pensar per si mateix amb totes les conseqüències, encara que això es puga traduir en un pensament contra si mateix. Tots els llibres de Foucault constituïrien en realitat una crítica il·lustrada radical, ja que han intentat fer qües-

*La conseqüència d'atrevir-se a
pensar és que el nostre present es
veu com a transformable i
reiventable perquè en la seua base
no hi ha cap origen fonamentador*

tionable tot el que es considerava inqüestionable. *Sapere aude* és la consigna, que abans de Foucault va intentar de portar a la pràctica Nietzsche. La conseqüència d'atrevir-se a pensar és que el nostre present es veu com a transformable i reiventable perquè en la seua base no hi ha cap origen fonamentador. En lloc de crear un sistema, el filòsof ha de crear les condicions perquè puguem pensar d'una altra manera. La filosofia es converteix, així, en una activitat, en una tasca d'anàlisi o diagnòstic davant allò habitual. Ara, si la filosofia de Foucault és analítica, també és inherentment especulativa: no hi ha cap evidència que permeta demostrar la correcció de les seues anàlisis. Brillant i suggestiva com és, aquesta especulació no sempre pot evitar de convertir-se en una retòrica.

Enric Iborra

Marc Garanger

Bibliografia:

Michel Foucault, Foucault vist per Foucault. Traducció, selecció i pròleg de Josep Antoni Bermúdez. Col·lecció Textures, 9. Ed. Bromera, Alzira, 2003. 283 pàgs.

José Antoni Bermúdez, Foucault: un il·lustrat radical? Universitat de València, València, 2003. 298 pàgs.